

Hoofdstuk 7 Een voedselrijke omgeving

Essentieel voor alle bijen is dat de voor hen geschikte bloemen in de geschikte tijd bloeien. Vrijwel alle bloemen kennen wel een of meerdere bijensoorten die er gebruik van maken. Kennis hierover komt van pas wanneer u uw tuin aantrekkelijk wilt maken voor bijen. Dit hoofdstuk helpt u op weg, onder andere met overzichten van planten die veel door bijen worden bezocht. Er is een selectie gemaakt van eenjarige, tweejarige en vaste planten, naast bomen en struiken.

7.1 Voedselaanbod

Een goed voedselaanbod is essentieel voor bijen en wespen. Bloemplanten produceren gewoonlijk stuifmeel en nectar en die twee grondstoffen vormen het voedsel van alle bijen. Een grote diversiteit aan (inheemse) planten in een structuurrijke vegetatie vergroot de kansen op hun voortbestaan.

De ideale situatie ontstaat bij een ruim aanbod aan bloeiende planten voor bijen gecombineerd met planten waarop de prooidieren van wespen zich ontwikkelen, of waarop ze als volwassen dier hun voedsel vinden. Als daar nog geschikte nestgelegenheid bijkomt zou dat het plaatje compleet maken. Bloemrijke hooilanden en akkers of akkerranden, zoomvegetaties met een gevarieerd aanbod aan struiken en veel verschillende (inheemse) boomsoorten bieden immers veel kansen op een grote biodiversiteit.

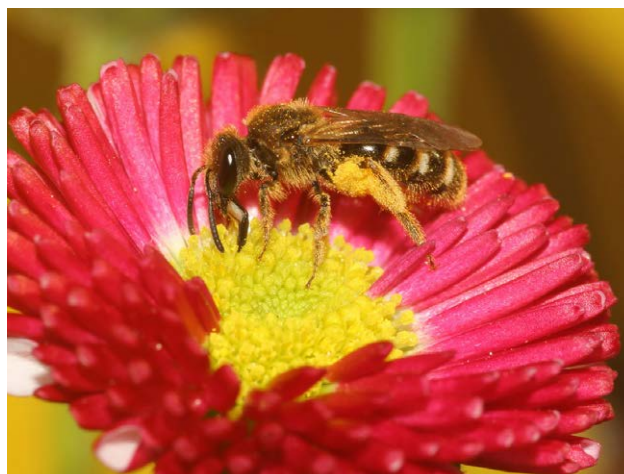
Dergelijke optimale biotopen vragen een groot oppervlak en zijn hooguit in enkele natuurgebieden te benaderen. Juist daar kan door gericht beheer nog veel worden bereikt op het gebied van voedselplanten en nestfaciliteiten door de variatie zowel in vegetatie als microstructuren te vergroten.

In tuinen, parken, bermen, oevers en ander openbaar groen is net zo goed nog veel te winnen als er door de bril van (solitaire) bijen wordt gekeken bij aanplant en beheer. Te vroeg, te grootschalig en te vaak maaien kunnen het voedselaanbod zo plotseling wegnemen, dat voor de dieren geen uitwijkmogelijkheid meer bestaat.

Het beheer van knotwilgen kan bijvoorbeeld hele populaties van solitaire bijen decimeren als in de wijde omgeving alle wilgen tegelijk worden aangepakt.

7.1 Tuinen (hier Natuurtuin 't Loo, Bergeijk) met een grote variatie aan bloemen zijn aantrekkelijk voor bijen (foto Jeanne Soetens-van Breugel).

7.2 Zelfs siemadeliefjes kunnen voor bijen, zoals hier de gewone geurgroefbij *Lasioglossum calceatum*, een goede voedselbron zijn.

7.3 Door steeds slechts een deel te knotten, zijn er elk jaar voedselrijke wilgenkatjes beschikbaar voor bijen.

Voor wespen zijn prooidieren van belang (zie hoofdstukken 18 en 19). Vaak gaat het om rupsen of keverlarven, luizen, snuitkevers of vliegen. Op en in kruidachtige gewassen verbergen zich dikwijls rupsen of keverlarven, die door wespen door eindeloos rondsnuffelen worden opgespoord. Prooidieren die in bloemhoofdjes zitten weten solitaire wespen goed uit hun schuilplaats te halen en door steken te verlammen. Andere soorten halen hun prooi van struiken of bomen. Voor hun eigen voedsel zijn wespen dikwijls aangewezen op bloeiende planten. De eisen die wespen en bijen in het algemeen stellen aan hun omgeving lopen daarom niet heel sterk uiteen.

Bij elke ingreep ten gunste van bepaalde planten wordt altijd een slechts beperkt aantal voedselspecialisten geholpen. Daarom is het van belang om zoveel mogelijk variatie aan te bieden.

In de literatuurlijst is uit het enorme aantal boeken over tuinen en parken en ecologisch of natuurlijk beheer een beperkt aantal titels vermeld. Daarin zijn goede lijsten opgenomen van aanbevolen planten en hun belang voor vlinders, bijen, wespen en kevers. Ook beheeraspecten komen ter sprake.

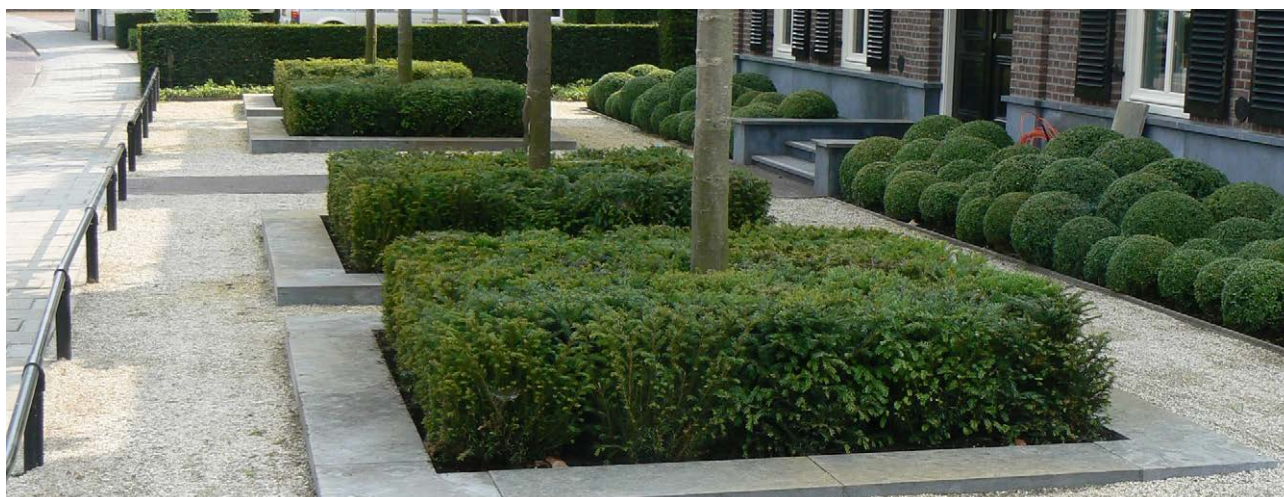
Maar eigenlijk is voor alles wat bloeit en groeit wel een specialist te vinden die daarvan profiteert. Variatie is daarom het sleutelwoord. De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (www.nederlandscultuurlandschap.nl) voert als motto 'Nederland weer mooi' en poogt de aankleding van ons ontmantelde buitengebied weer vorm te geven. Ook op regionaal en plaatselijk niveau zijn er dergelijke initiatieven. Hierop liften vanzelf heel veel soorten insecten mee. Voor bijen geldt als motto, 'Nederland weer bloemrijk'. Dat heeft beslist meer dan een oogstrelende effect.

7.2 Tuinen als voedselbron

Bijen bezoeken bij voorkeur plekken waar veel van hun gading te vinden is. Ze keren daar steeds terug, omdat ze zo efficiënt mogelijk om moeten gaan met hun korte leventje. Hommels en honingbijen bezoeken veel soorten bloemen, hoewel ook zij wel hun voorkeuren kennen. Ook onder de solitaire bijen zijn er die weinig kieskeurig zijn, maar een flink aantal soorten is min of meer voedselspecialist (zie tabel 5.2). Een groot deel van de bijen die in nestblokken hun broedcellen maken, behoort tot deze groep. Binnen een straal van onge-

7.4 Verstening van voor- en achtertuinen neemt helaas hand over hand toe.

7.5 Een tuinstijl die aan strak ingerichte kerkhoven doet denken is de laatste jaren populair.

7.6 Een keurige bloementuin vol begonia's vormt voor bijen geen attractie.

7.7 In een tuin met veel bloemen en nesthulp kunnen een aantal soorten bijen hun hele levenscyclus volbrengen.

7.8 De kasteeltuin in Staverden heeft perken met een voor bijen zeer aantrekkelijke combinatie van bloemen.

veer 100 meter van een nestblok moeten zich daarom voldoende geschikte stuifmeel- en nectarbronnen bevinden. Een tuin in de directe omgeving biedt daarvoor uitgelezen mogelijkheden, zeker in combinatie met bloemrijke bermen in de buurt.

Helaas worden veel tuinen onderhoudsarm ingericht. Daar zijn economische en gemakzuchtige motieven voor, maar ook vervreemding van de natuur speelt een grote rol. Tuinen worden steeds vaker bestraat en hooguit van enkele groenblijvende planten voorzien die bijen en wespen weinig te bieden hebben. Kostbare voortuinen met veel grind, graniet en een beetje 'schaamgroen' zijn een modeverschijnsel geworden. Ook het openbare groen is vaak het kind van de rekening. Via het radio- en televisieprogramma Vroege Vogels wordt steeds meer aandacht gevraagd voor het tegengaan van de verstening van tuinen (<http://vroegevogels.vara.nl/Tuinreservaten.952.0.html>).

Dikwijls worden tuinen en perken verfraaid met enorme hoeveelheden in de handel zijnde sierbloemen, die dubbelbloemig en steriel zijn of anderszins, bijvoorbeeld om hun exotische herkomst, niet geschikt zijn als drachtplant. Fraai voor het oog, maar voor insecten zijn het niets anders dan kleurklodders die niet bijdragen aan hun overlevingskansen.

Gelukkig zijn er op een flink aantal plaatsen voorbeeldige initiatieven, waarbij openbare tuinen of privétuinen worden ingericht niet alleen om de oogstrelende pracht van bloeiende bloemen, maar ook om daarmee insecten aan te trekken. In combinatie met nesthulp kunnen in dergelijke tuinen veel soorten bijen en wespen hun hele levenscyclus volbrengen. Voor hen is zo'n omgeving het paradijs.

Vlinders worden in dergelijke tuinen geholpen omdat ze er voedsel voor zichzelf kunnen vinden. Maar veel soorten vlinders leven als rups van planten die in de meeste aangelegde tuinen niet erg worden gewaardeerd, zoals brandnetels en inheemse grassoorten. Daarom is een bloemrijke tuin voor dagvlinders een welkome honingpot, maar zijn ze voor hun voortplanting op andere plaatsen aangewezen.

7.3 Geschikte planten voor bijen

In hoofdstuk 4 en de hoofdstukken 8 tot en met 15, die over bijen gaan, staan veel planten genoemd die graag worden bezocht. Over het algemeen zijn alle composieten, vlinderbloemen, lipbloemen (zoals tuinkruiden) en ruwbladigen zeer geschikt als drachtplanten voor allerlei soorten bijen. Veel borderplanten voldoen ook heel aardig aan eisen die bijen stellen. Tuinplanten uit de genera *Achillea*, *Aster*, *Callendula*, *Campanula*, *Centaurea*, *Chrysanthemum*, *Coreopsis*, *Cosmea*, *Echinacea*, *Helenium*, *Helianthus*, *Rudbeckia*, *Solidago*, *Tagetes* en *Tanacetum* zijn welkome voedselbronnen voor veelal zomerse bijen. Van belang is dat het ook een ruim aanbod aan bloemen van dezelfde soort betreft. Op websites als www.drachtplanten.nl en www.wildebijen.nl is veel informatie te vinden.

Het toepassen van eenjarige bloemen (zie tabel 7.1) heeft voor honingbijen en hommels direct zin. Solitaire bijen daarentegen kunnen alleen voortbestaan als ze elk jaar over hetzelfde bloemaanbod kunnen beschikken.

Tabel 7.1 Aanbevolen eenjarige planten

bernagie (komkommerkruid)	<i>Borago officinalis</i>
bladrammenas	<i>Raphanus sativus</i>
echte kamille	<i>Matricaria recutita</i>
gele ganzenbloem	<i>Chrysanthemum segetum</i>
gele mosterd	<i>Sinapis alba</i>
gewone klaproos	<i>Papaver rhoeas</i>
goudsbloem	<i>Calendula officinalis</i>
groot spiegelklokje	<i>Legousia speculum-veneris</i>
herik	<i>Sinapis arvensis</i>
klein streepzaad	<i>Crepis capillaris</i>
koolzaad	<i>Brassica napus</i>
korenbloem	<i>Centaurea cyanus</i>
phacelia (facelia)	<i>Phacelia tanacetifolia</i>
pronkerwt	
(siererwt, welriekende lathyrus)	<i>Lathyrus odoratus</i>
vogeloogjes	<i>Gilia leptantha</i>
zwarte mosterd	<i>Brassica nigra</i>

van, zoals goudsbloemen, cosmea's, meisjesogen en wilde afrikaantjes, worden graag bezocht door solitaire bijen die in nestblokken wonen.

Bij tweejarige planten (zie tabel 7.2) doet zich het probleem voor dat er al rekening mee moet worden gehouden in de fase dat ze in het eerste jaar rozetten vormen. Soms verdragen ze geen concurrentie en is het goed om ze tussen steenslag te laten opkomen. Slangenkruid is voor onder andere de blauwe metselbij (zie

Tabel 7.2 Aanbevolen tweejarige planten

distel	alle soorten	<i>Carduus</i>
honingklaver	alle soorten	<i>Melilotus</i>
jacobskruid		<i>Jacobaea vulgaris</i>
judaspenning		<i>Lunaria annua</i>
kaasjeskruid	alle soorten	<i>Malva</i>
moederkruid		<i>Tanacetum parthenium</i>
ossentong		<i>Anchusa officinalis</i>
peen		<i>Daucus carota</i>
reseda (wouw)	alle soorten	<i>Reseda (alba, lutea, luteola, odorata)</i>
stalkaars (en verwante soorten)		<i>Verbascum densiflorum</i>
slangenkruid		<i>Echium vulgare</i>
streepzaad	alle soorten	<i>Crepis</i>
vederdistel		<i>Cirsium</i>
vingerhoedskruid		<i>Digitalis</i>

14.4) en de slangenkruidbij (zie 14.5) aantrekkelijk. Witte reseda is net als de andere resedasoorten een zeer attractieve plant. Niet alleen de resedamaskerbij wordt er door aangetrokken. Omdat resedasoorten zo lang bloeien en ondiepe bloemen hebben, komen er ook veel solitaire wespen op af. Verder doen onder ander veldwespen zich er aan te goed. Tweejarige distels gedragen zich in een tuin wel eens als lastige weekers, maar vormen geliefde voedselbronnen en zijn dus zeer aan te bevelen.

7.9 Een akker ingezaaid met eenjarige bloemplanten waarin aanvankelijk klaprozen het meest opvallen.

7.10 Een hoekje van een tuin ingezaaid met eenjarige bloemen.

7.11 Vogeloogje is een eenjarige plant die veel aantrekkelijks te bieden heeft aan onder andere behangersbijen.

7.12 Phacelia is een goede bijenplant die vaak grootschalig wordt ingezaaid als groenbemester.

7.13 Bernagie of komkommerkruid is een door veel soorten bijen graag bezochte eenjarige plant.

7.14 Slangenkruid biedt nectar en stuifmeel aan een diversiteit aan hommels en solitaire bijen.

7.15 Wilde reseda en andere resedasoorten zijn niet alleen aantrekkelijk voor resedamaskerbijen *Hylaeus signatus*, maar ook voor andere bijen en solitaire wespen.

7.16 Een bloemenakker met voornamelijk tweejarige planten.

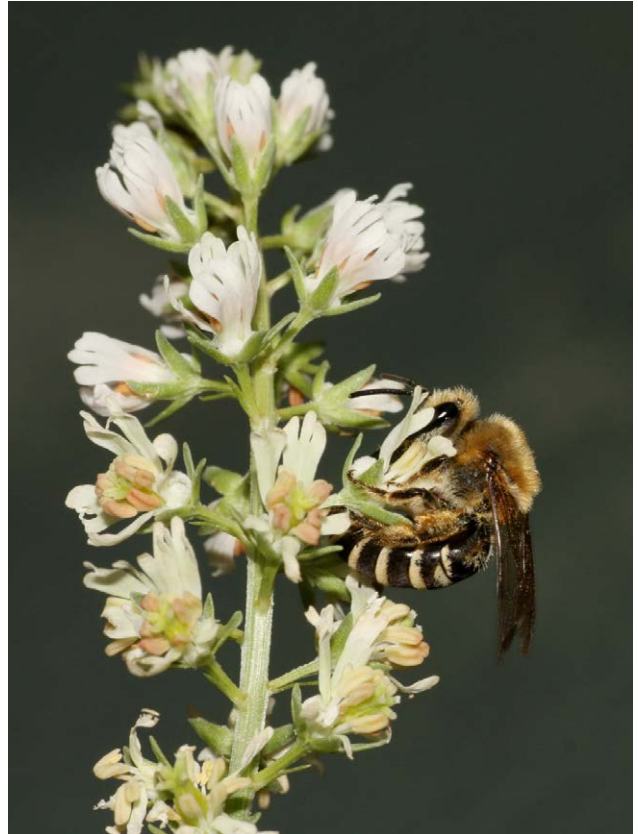
7.17 Vingerhoedskruid is aantrekkelijk voor onder andere de tuinhommel *Bombus hortorum* en de grote wolbij *Anthidium manicatum*.

7.18 Hoewel jacobskruiskruid een slechte naam heeft omdat het in hooi vergiftigingen kan veroorzaken is het een buitengewoon goede drachtplant.

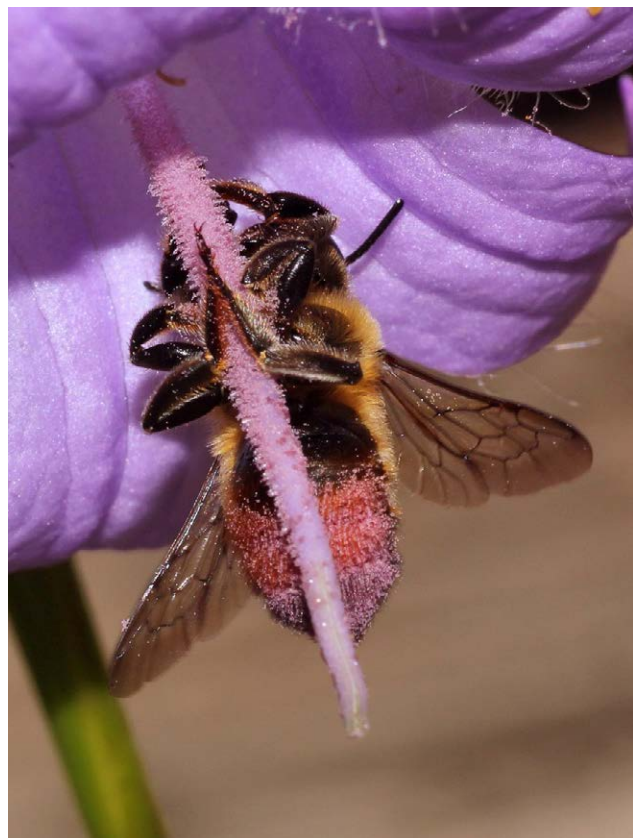
7.19 Distels zoals deze mariadistel worden graag bezocht.

7.20 Deze klimopbij *Colletes hederæ* doet zich te goed aan witte reseda.

7.21 Akkerklokjes en andere soorten klokjes trekken veel solitaire bijen, waaronder diverse soorten die van nesthulp gebruik maken.

7.22 Dit vrouwtje grote bladsnijder *Megachile willughbiella* is een van de vele bezoekers van akkerklokje.

Tabel 7.3 vermeldt een hele reeks vaste kruidachtige gewassen. Een deel van de genoemde soorten komt dikwijls in goed beheerde bermén voor. De tabel geeft slechts een kleine selectie uit de vele soorten vaste planten waarvan bijen graag gebruikmaken.

Tabel 7.4 noemt een aantal bomen en struiken die als drachtplanten geschikt zijn. Van de wilgen zijn de mannelijke exemplaren het meest waardevol in verband met hun overvloedige stuifmeelproductie, waarbij ze ook nog nectar leveren.

Tabel 7.3 Aanbevolen vaste planten

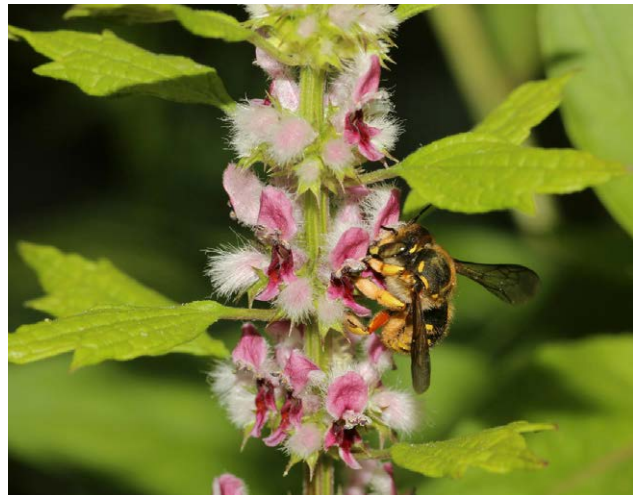
beemdkroon		<i>Knautia arvensis</i>	klokjes	alle soorten	<i>Campanula</i>
betonie			knoopkruid		<i>Centaurea jacea</i>
(en alle andere andoornsoorten)		<i>Stachys officinalis</i>	kogeldistel	alle soorten	<i>Echinops</i>
biggenkruid (gewoon)		<i>Hypochaeris radicata</i>	kruisdistel	alle soorten	<i>Eryngium</i>
blauwe knoop		<i>Succisa pratensis</i>	lange ereprijs		<i>Veronica longifolia</i>
boerenwormkruid		<i>Tanacetum vulgare</i>	laurierkers		
borstelkrans		<i>Satureja vulgaris</i>	(mits tot bloei komend)		<i>Prunus laurocerasus</i>
bosbes	alle soorten	<i>Vaccinium</i>	lavendel		<i>Lavandula angustifolia</i>
boterbloem	alle soorten	<i>Ranunculus</i>	leeuwentand	alle soorten	<i>Leontodon</i>
braam	alle soorten	<i>Rubus</i>	longkruid		<i>Pulmonaria</i>
brede lathyrus		<i>Lathyrus latifolius</i>	luzerne		<i>Medicago sativa</i>
cichorei (wilde)		<i>Cichorium intybus</i>	malrove		<i>Marrubium vulgare</i>
dophei			margriet		<i>Leucanthemum vulgare</i>
(ook winterheide!)	alle soorten	<i>Erica</i>	marjolein		<i>Origanum vulgare</i>
dovenetel	alle soorten	<i>Lamium</i>	munt	alle soorten	<i>Mentha</i>
donkere ooievaarsbek		<i>Geranium phaeum</i>	paardenbloem		<i>Taraxacum officinale</i>
duifkruid		<i>Scabiosa columbaria</i>	rode spoorbloem		<i>Centranthus ruber</i>
duizendblad		<i>Achillea millefolium</i>	rolklaver	alle soorten	<i>Lotus</i>
echte gamander		<i>Teucrium chamaedrys</i>	rozen		
echte rozemarijn		<i>Rosmarinus officinalis</i>	(mits enkelbloemig)	alle soorten	<i>Rosa</i>
ezelsoor		<i>Stachys byzantina</i>	rozemarijn	veel soorten	<i>Rosmarinus officinalis</i>
gele damastbloem		<i>Hesperis lutea</i>	salie		<i>Salvia</i> (niet <i>S. splendens</i>)
gele kamille		<i>Anthemis tinctoria</i>	smeerwortel		<i>Symphytum officinalis</i>
gewone ereprijs		<i>Veronica chamaedrys</i>	spirea	alle soorten	<i>Filipendula</i>
grote kattenstaart		<i>Lythrum salicaria</i>	stinkende ballote		<i>Ballota nigra</i>
grote wederik		<i>Lysimachia vulgaris</i>	streepzaad	alle soorten	<i>Crepis</i>
guldenroede	alle soorten	<i>Solidago</i>	tijm	alle soorten	<i>Thymus</i>
hartgespan		<i>Leonurus cardiaca</i>	tuinkattenkruid		<i>Nepeta x faassenii</i>
havikskruid	alle soorten	<i>Hieracium</i>	ui-soorten		
heggenrank		<i>Bryonia dioica</i>	(mits tot bloei komend)	alle soorten	<i>Allium</i>
heiligenbloem	alle soorten	<i>Santolina</i>	vederdistel		<i>Cirsium</i>
hondsdrif		<i>Glechoma hederacea</i>	vetkruid	alle soorten	<i>Sedum</i>
klaver	alle soorten	<i>Trifolium</i>	wilgenroosje		<i>Chamerion angustifolium</i>
klimop					<i>Jasione montana</i>
(mits tot bloei komend)		<i>Hedera helix</i>	zandblauwtje		

Tabel 7.4 Aanbevolen struiken en bomen

bes (aalbes)	alle soorten	<i>Ribes</i>
blazenstruik		<i>Colutea arborescens</i>
bosbessen	alle soorten	<i>Vaccinium</i>
buxus		
(mits tot bloei komend)		<i>Buxus</i>
dwergmispel	alle soorten	<i>Cotoneaster</i>
esdoorn	alle soorten	<i>Acer</i>
fruitbomen		
(vruchtdragend)	alle soorten	<i>Prunus, Pyrus, Malus</i>
laurierkers		
(mits tot bloei komend)		<i>Prunus laurocerasus</i>
liguster		
(mits tot bloei komend)		<i>Ligustrum vulgare</i>
lijsterbes		<i>Sorbus</i>
linde		<i>Tilia</i>
mahoniestruik (druifstruik)	alle soorten	<i>Mahonia</i>
meidoorn	alle soorten	<i>Crataegus</i>
rhododendron	alle soorten	<i>Rhododendron</i>
rotsheide		
(mits bloeiend)	alle soorten	<i>Pieris</i>
sleedoorn		<i>Prunus spinosa</i>
sneeuwbes		<i>Symphoricarpos albus</i>
sporkehout (=vuilboom)		<i>Rhamnus frangula</i>
vogelkers		<i>Prunus padus</i>
wilg		
(vooral mannelijke)	alle soorten	<i>Salix</i>
zuurbes	alle soorten	<i>Berberis</i>

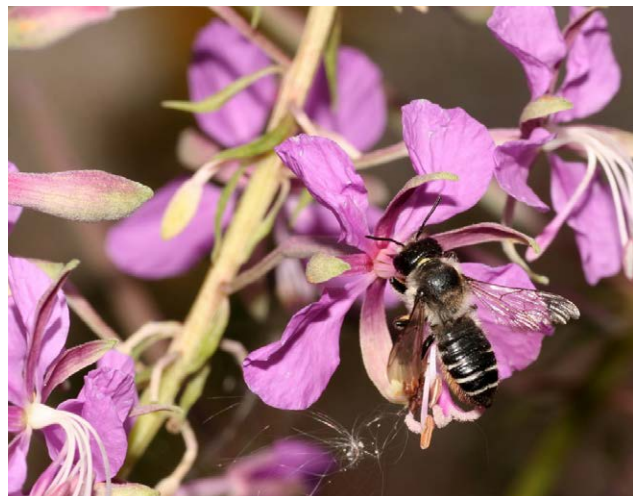
7.23 Knoopkruid is geliefd bij hommels en een aantal soorten zandbijen en buikverzamelende bijen.

7.24 Hartgespan is in trek bij onder andere grote wolbijen *Anthidium manicatum*.

7.25 Kattenstaart wordt door hommels en andere bijen als goede voedselbron gezien.

7.26 Wilgenroosje trekt hommels aan en ook solitaire bijen, zoals deze Lapse behangersbij *Megachile lapponica*.

7.27 Boerenwormkruid is bij vliegen, kevers, bijen en wespen geliefd (hier tronkenbijen *Heriades truncorum*).

7.28 Wilgen zijn in het voorjaar onontbeerlijk voor veel vroege soorten bijen, zoals hier het roodgatje *Andrena haemorrhoa*.

7.29 Een rijk bloeiende boomgaard, zeker als die een bloemrijke onderbegroeiing kent, is voor bijen zeer aantrekkelijk.

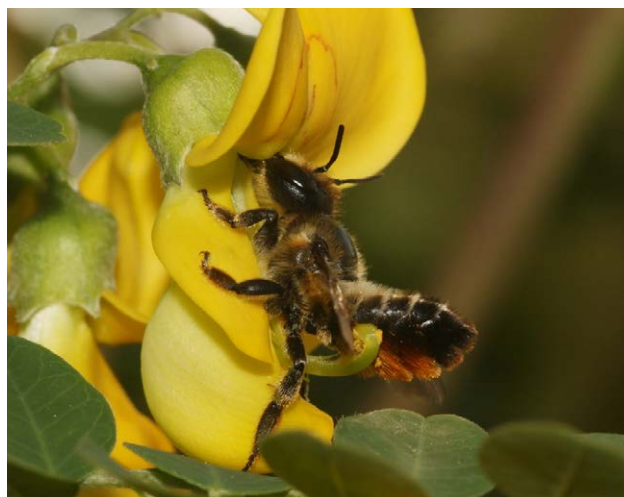
7.30 Meidoorn is een waardevolle drachtplant.

7.31 De meidoornzandbij *Andrena carantonica* draagt in haar naam de bloemenvoorkeur die ze aan de dag legt.

7.32 Zuurbes wordt in het openbare groen dikwijls aangeplant en vormt een goede voedselbron voor ondermeer het vosje *Andrena fulva*.

7.33 De blazenstruik wordt graag bezocht door onder andere de grote bladsnijder *Megachile willughbiella*.